

дост, ме ласкаеше – рус. Он ласкает ребенка; балг. Влизането ѝ го притесни – рус. Она его притесняет, не дает ему шагу ступить.

4. Некоторыя балгарскія КД у пераносным значэнні належаць да ФСП прычыны, у адрозненне ад іх рускіх адпаведнікаў: *изпивам* (рус. *выпивать*) – *Боле-стта изпи силите му; разсипвам* (рус. *разливать*) – *Боле-сттите я разсипаха; раздрусвам* (рус. *растрясать*) – *Това писмо раздруса душата му; разкарвам* (рус. *разводит гостей і г.д.*) – *Любовта му разкара страха; смъквам* (рус. *снимать*) – *Грижете са го смъкнали і інш.*

Астатнія тыпы адрозненняў з'яўляюцца колькасна невялікімі, каб вылучаць іх асобна.

Такім чынам, частка ФСП прычыны – КД і КК – з'яўляецца ў балгарскай мове больш шырокай па значэнні, чым у рускай, за кошт адрозненняў фармальных і семантычных. Балгарская мова ў дзеяслоўнай сферы наогул характарызуецца большай рэгулярнасцю формаўтварэння, што накладвае адбітак і на адпаведны разрад КД.

¹ Норман Б. Ю. // Сьпаставіцельнае эзікознае. Софія, 1979. №2. С.24.

² Гл.: Недялков В. П. // Вопросы общего и романо-германского языкознания: Доклады и сообщения. Уфа, 1964. С.301.

³ Падрабязней гл.: Лапуніна Т. А. // Весн. Беларус. ун-та. Сер.4. 1994. №2.

⁴ Гл. Сьвэрменен тылковен речник на българския език. В.Търново, 1994; Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1986.

Н.А. КРАПІЦКАЯ

СУБСТАНТЫЎНЫЯ АТРЫБУТЫЎНЫЯ СЛОВАЗЛУЧЭННІ Ў СУЧАСНАЙ АНГЛІЙСКАЙ МОВЕ

У сучаснай англійскай мове разам з атрыбутыўнымі словазлучэннямі, у якіх азначэнне перададзена прыметнікам і займеннікам, даволі частотнымі з'яўляюцца свабодныя атрыбутыўныя словазлучэнні з атрыбутам – назоўнікам у агульным, прыналежным склоне або з прыназоўнікам, напрыклад: *a little white cloud world; the last sun's rays; the light from the window*.

Гэта група атрыбутыўных словазлучэнняў вылучаецца на падставе структурнай агульнасці: існаванні розных камбінацый двух назоўнікаў N_1 і N_2 , у спалучэннях якіх адна субстанцыя вылучае другую. Традыцыйна гэта група атрыбутыўных словазлучэнняў абазначаецца як NN , $N'sN$ і $NprepN$ (дзе N – назоўнік у агульным склоне, $N's$ – назоўнік у прыналежным склоне, $prep$ – прыназоўнік).

Адзначаная група субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў – NN , $N'sN$, $NprepN$ – здавалася б, процістаіць атрыбутыўным словазлучэнням, дзе ў якасці атрыбута выступае не назоўнік, а прыметнік. Аднак проціпастаўленне назоўніка і прыметніка не мае прынцыповага значэння, таму што прыметнікі ўтварыліся з назоўнікаў. На гэтае паходжанне прыметнікаў звяртаў увагу А.А.Патабня, які сцвярджаў, што “у гісторыі моў, якія адрозніваюць назву рэчы і прыметы... прыметнік, як вылучаны з сувязі прымет, як больш абстрактны, чым назоўнік, пазнейшы за назоўнік і ўтварыўся з яго”².

Паколькі з дыяхранічнага пункту гледжання прынцыповага адрознення паміж прыметнікам і назоўнікам не назіраецца, да субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў, абазначаных NN , $N'sN$, $NprepN$, можна дадаць словазлучэнні з азначэннем-прыметнікам, які ўтвораны ад назоўніка і з'яўляецца па глыбіннай структуры назоўнікам, напрыклад: *eastern – Eastern Europe; friendly – a friendly smile; metallic – a metallic ladder*.

Абазначым гэты тып субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў AnN . Суфіксальныя прыметнікі тыпу *eastern, friendly, metallic* (An) суадносяцца з іх утваральнымі базамі – назоўнікамі *east, friend, metal* – і апасродкавана праз гэтыя назоўнікі выяўляюць у словазлучэннях назоўнікі *Europe, smile, ladder* (N). Таму поўны шэраг субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў у сучаснай англійскай мове можна, на нашу думку, падаць як AnN , NN , $N'sN$ і $NprepN$.

Выяўленне ў гэтым субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў тыпу AnN , NN і $N'sN$ не выклікае цяжкасцей. Што датычыцца словазлучэнняў тыпу $NprepN$, то па сваёй сінтаксічнай семантыцы яны неаднастайныя, і такія словазлучэнні могуць быць атрыбутыўнымі – *the pictures in the house, that night with the steady slow November rain*; аб'ектнымі³ – *a waste of good building space, the*

final adieu to so many admirable clients; або акалічнаснымі – on the way to the flames, my career before retirement. Семантычны тып словазлучэння NprepN залежыць ад характару другога назоўніка, і калі другі назоўнік з'яўляецца атрыбутам, то спалучэнне мае атрыбутыўны характар, калі N₂ – дапаўненне, то NprepN з'яўляецца аб'ектным і, нарэшце, калі N₂ – акалічнасць, то спалучэнне лічыцца акалічнасным.

Каб вызначыць тып словазлучэння NprepN (атрыбутыўны, аб'ектны ці акалічнасны), неабходна сфармуляваць крытэрыі размежавання атрыбутыўных словазлучэнняў, з аднаго боку, і аб'ектных і акалічнасных, з другога боку, і наадварот.

Для таго каб вызначыць крытэрыі распазнавання словазлучэнняў тыпу NprepN (атрыбутыўных, аб'ектных і акалічнасных), неабходна перш за ўсё выявіць канцэптуальныя адрозненні паміж азначэннем, дапаўненнем і акалічнасцю. Традыцыйна лічыцца, што атрыбут (ад лац. *attributum* – дадзенае, прыпісанае) перадае прымету, уласцівасць, якасць, прыналежнасць да якой-небудзь сутнасці. Адзначым, што размова ідзе пра атрыбут граматычны, а не пра лагічны. Граматычны атрыбут абазначае прымету прадмета, якая асобна існаваць не можа, таму што "існуе не па-за прадметам ці з'явай, а ў ім самім. Гэта рэальная акалічнасць, якая усведамляецца намі, адлюстроўваецца і ў мове; азначэнне выступае ў якасці асабліва цесна звязанага кампанента ў спалучэнні са сваім азначаемым"⁴. У выніку гэтага азначальнае і азначаемае словы ўтвараюць у сказе адзіны, непадзельны ў сэнсавых адносінах комплекс⁵. Вынікам гэтага адзінства з'яўляецца немагчымасць дзялення атрыбутыўнага NprepN на складаныя часткі, іх перамяшчэнне без змянення сэнсу. Такая цесная сэнсавая сувязь азначальнага і азначаемага слоў у атрыбутыўным словазлучэнні з'яўляецца прычынай несамастойнасці сінтаксічнай пазіцыі азначэння, немагчымасці яго аддалення ад азначаемага слова. Таму пазіцыйная залежнасць азначэння ад азначаемага слова, немагчымасць сэнсавага дзялення комплексу NprepN на самастойныя і незалежныя адзін ад аднаго ў сэнсавых адносінах элементы дазваляе ідэнтыфікаваць некаторы член сказа як атрыбут і выступае ў якасці крытэрыя для вызначэння атрыбутыўнага спалучэння NprepN. Так, напрыклад, атрыбутыўныя словазлучэнні *a little island in the Aral Sea*; *the edge of the pond* могуць быць фармальна падзелены на азначаемае (*an island*, *the edge*) і азначальнае (*in the Aral Sea*, *of the pond*) словы. У сэнсавых жа адносінах яны непадзельныя і функцыянуюць у сказе як адзіны зададзены комплекс. Параўнаем наступныя словы і словазлучэнні: *a little island* – *a little island in the Aral Sea* – *a little island in the Black Sea*; *the edge* – *the edge of the pond* – *the edge of the table*. Пры апушчэнні ці змяненні другога элемента ў спалучэнні (назоўніка з прыназоўнікам) змяняецца сэнс, што пацвярджае немагчымасць дзялення атрыбутыўнага NprepN. Для гаворачага ў кожным канкрэтным выпадку з'яўляецца важнай тая, а не іншая субстанцыя з яе неаб'ёмнай характарыстыкай ці прыметай. Таму атрыбутыўнае спалучэнне NprepN не дапускае такіх трансфармацый, як дзяленне, субстытуцыя ці перамяшчэнне элементаў, але ў шэрагу выпадкаў яно можа быць перыфразавана ў атрыбутыўнае словазлучэнне іншага структурнага тыпу пры захаванні сэнсу. Так, напрыклад, наступныя спалучэнні: *an animal in the zoo* (NprepN) – *a zoo animal* (NN); *the letter from my brother* (NprepN) – *my brother's letter* (N'sN); *expression of his face* (NprepN) – *his facial expression* (AnN) дэманструюць магчымасць перыфразавання спалучэнняў NprepN пры дапамозе атрыбутыўных канструкцый AnN, NN, N'sN пры захаванні сэнсу, што вызначае атрыбутыўны характар спалучэнняў NprepN. Таму магчымасць перыфразавання NprepN праз іншы тып субстантыўнага атрыбутыўнага словазлучэння можа быць выкарыстана ў якасці крытэрыя для вызначэння гэтых атрыбутыўных спалучэнняў.

Калі магчымасць перыфразавання спалучэнне NprepN вызначае яго атрыбутыўны характар, то пацвярджае гэты характар магчымасць яго ўжывання ў шэрагу аднародных азначэнняў. Так, у сказе: *But I do not think they knew much about horses in the mountains, wild or domestic*, аднародныя азначэнні *wild horses*, *domestic horses*, *horses in the mountains* вызначаюць атрыбутыўны характар спалучэння *horses in the mountains* і таму маюць крытэрыяльны статус.

У вызначэнні субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў можа быць выкарыстаны яшчэ адзін крытэрыі: атрыбутыўнае спалучэнне NprepN часта займае ў сказе пазіцыю дзейніка. Прэпазітыўнае знаходжанне NprepN у дачыненні да прэдыката можа вызначаць атрыбутыўны характар гэтага спалучэння. На-

прыклад: The view from the top was sublime. Пазіцыя спалучэння the view from the top (NprepN) перад прэдыкатам сігналізуе аб яго атрыбутыўным характары, а пазіцыя пасля выказніка можа быць занятая ў сказе любым семантычным тыпам NprepN: атрыбутыўным – I would never have heard the disturbing story of my birth⁶; аб'ектным – My people once used to hunt the wild horses for their hides and their meat; акалічнасным – I left the parcel in the kitchen. Такім чынам, пазіцыя словазлучэння NprepN перад прэдыкатам можа дапамагчы ў вызначэнні атрыбутыўных спалучэнняў і выкарыстоўвацца ў якасці крытэрыя.

Дапаўненне з'яўляецца па азначэнні аб'ектам, адрасатам ці інструментам дзеяння (магчыма апрадмечанага), перададзенага дзеясловам ці назоўнікам, таму яно разглядаецца як канкрэтызатар дзеяння⁷. У адпаведнасці з зазначанай асаблівасцю дапаўнення спалучэнне NprepN можа мець аб'ектнае значэнне, калі першы назоўнік у спалучэнні з'яўляецца аддзяяслоўным: destruction of all my dreams; adaptation of the novel. Другі назоўнік у спалучэнні (dreams, the novel) з'яўляецца аб'ектам апрадмечанага дзеяння, абазначанага першым назоўнікам (destruction, adaptation), што пацвярджаецца трансфармацыямі: Somebody/something destroys all my dreams; Somebody adapts the novel. Такая трансфармацыя служыць крытэрыем вызначэння аб'ектнага сэнсу тых спалучэнняў NprepN, дзе першы назоўнік з'яўляецца аддзяяслоўным. Аддзяяслоўнасць першага назоўніка можа быць настолькі вялікай, што такое спалучэнне захоўвае аб'ектны сэнс нават у пазіцыі дзейніка: ... and the destruction of the will proves that...

Нягледзячы на тое, што словазлучэнне the destruction of the will займае пазіцыю дзейніка (што, здавалася б, вызначае яго атрыбутыўнасць), з прычыны аддзяяслоўнага значэння першага назоўніка destruction другі назоўнік the will з'яўляецца аб'ектам, а не атрыбутам, і ўсё спалучэнне – аб'ектным.

Словазлучэнне NprepN таксама можа быць аб'ектным, калі другі назоўнік з'яўляецца канкрэтызатарам дзеяння, перададзенага якім-небудзь іншым словам сказа, якое не ўваходзіць у групу NprepN. Напрыклад, у сказе: Grandfather got a letter in French from Monsieur Fanon, словазлучэнне a letter from Monsieur Fanon (NprepN) уяўляе сабой спалучэнне двух раўнапраўных дапаўненняў a letter і from Monsieur Fanon, звязаных з дзеясловам got. Гэта пацвярджаецца тым, што група a letter from Monsieur Fanon дапускае трансфармацыі дзялення, субстытуцыі і перамяшчэння элементаў, і гэта выяўляе яго аб'ектны, а не атрыбутыўны характар.

У спалучэнні Grandfather got it (a letter) from Monsieur Fanon першы назоўнік заменены адпаведным займеннікам. Яшчэ адной магчымай трансфармацыяй з'яўляецца магчымасць перамяшчэння ў сказе другога назоўніка: From Monsieur Fanon Grandfather got a letter.

Такім чынам, трансфармацыйны крытэрыі з'яўляецца вядучым у вызначэнні аб'ектнага характару спалучэння NprepN.

Акалічнасць таксама, як і дапаўненне, мае непасрэдную сувязь з дзеяннем, якое яна характарызуе з боку месца, часу ці спосабу яго выканання. Акалічнасць, як і азначэнне, выконвае характарызуючую функцыю, але яна характарызуе дзеянне або другую прымету, атрыбут жа характарызуе субстанцыю.

У змястоўным плане адрозненні паміж азначэннем, дапаўненнем і акалічнасцю можна звесці да наступнага: атрыбут характарызуе субстанцыю, вызначае яе прымету, уласцівасць або якасць; акалічнасць характарызуе дзеянне з боку месца, часу або спосабу яго здзяйснення; дапаўненне канкрэтызуе дзеянне, вызначае яго аб'ект, адрасат або інструмент. Як і аб'ектнае словазлучэнне, акалічнаснае спалучэнне NprepN, у адрозненне ад атрыбутыўнага, дапускае трансфармацыі. Возьмем у якасці прыкладу сказ: I buried my face in my handkerchief and Спалучэнне my face in my handkerchief з'яўляецца камбінацыяй двух элементаў: дапаўнення my face і акалічнасці in my handkerchief, якія характарызуюць дзеянне, перададзенае дзеясловам buried. My face ўяўляе сабой аб'ект дзеяння, in my handkerchief характарызуе дзеянне з боку месца яго здзяйснення. Паколькі спалучэнне my face in my handkerchief дапускае трансфармацыі, яно мае акалічнасны, а не атрыбутыўны сэнс: I buried it (my face) in my handkerchief and ... – першы назоўнік заменены адпаведным займеннікам; In my handkerchief I buried my face and ... – другі назоўнік заняў іншае месца ў сказе.

І, нарэшце, пастаноўка пытання дапамагае вызначыць семантычны тып спалучэння NprepN і можа выкарыстоўвацца ў якасці крытэрыя вызначэння яго характару: This time it is the question of ideas. – What question is it this time? –

азначэнне; ... but Japp continued his scrutiny of Poirot. – Whom did he continue to scrutinize? – дапаўненне; I had some warm moments in that court? – Where did you have some warm moments? – акалічнасць.

Значыць, пастаноўка пытання да прыназоўнікава спалучэння як да азначэння, дапаўнення ці акалічнасці вызначае семантычны тып словазлучэння NprepN – атрыбутыўны, аб'ектны ці акалічнасны.

Звяртае ўвагу шэраг сказаў, у якіх спалучэнне NprepN, размешчанае пасля прэдыката, можа трактавацца дваяка: і як атрыбутыўнае, і як акалічнаснае. Вызначыць яго характар дапамагаюць трансфармацыі. Так, напрыклад, у сказе I studied the atlas in our school library словазлучэнне the atlas in our school library з'яўляецца атрыбутыўным, калі да яго можна паставіць пытанне: What atlas did you study?, або акалічнасным, калі гэтае пытанне задаецца інакш: Where did you study the atlas?

Названыя канцэптуальныя адрозненні паміж азначэннем, дапаўненнем і акалічнасцю выяўляюцца ў шэрагу фармальных фактараў, якія могуць выкарыстоўвацца як крытэрыі вызначэння атрыбутыўнага, аб'ектнага ці акалічнаснага характару словазлучэння NprepN і разам з тым як крытэрыі яго адмежавання ад семантычна іншых тыпаў словазлучэнняў.

Такім чынам, мы акрэслілі ўсе структурныя тыпы субстантыўных атрыбутыўных словазлучэнняў у сучаснай англійскай мове і закранулі асноўныя праблемы, звязаныя з іх вылучэннем.

¹ Тэрміны "азначэнне, азначальнае слова і атрыбут", "азначальны і атрыбутыўны" ужываюцца як сінонімы.

² Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. М., 1969. Т.3. С.60.

³ У дадзеным артыкуле тэрміны "аб'ектны" і "дапаўняльны" ужываюцца як сінонімы.

⁴ Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. М., 1957. С.235.

⁵ Гл.: Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. С.231; Бархударов Л. С., Штелинг Д. А. Грамматика английского языка. М., 1960. С.358; Бурлакова В. В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. Л., 1975. С.54:

⁶ Ліній ————— падкрэсліваецца азначэнне, дапаўненне, - - - - - акалічнасць.

⁷ Гл.: Гак В. Г. // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза. М., 1979. Вып.145. С.49.

А.І.ШЧАРБАКОВА

АБ ТЭРМІНАЛОГІІ Ё ГАЛІНЕ КАРПАРАТЫЎНЫХ МОЎ

Праблема, звязаная з карпаратыўнымі мовамі і іх узаемаадносінамі з кадыфікаванымі моўнымі стылямі, сёння абвастрылася. У навуковых распрацоўках па рускай мове апошняга дзесяцігоддзя асабліва ўвага надаецца лавінападобнаму пранікненню элементаў некадыфікаванай мовы на старонкі прэсы, мастацкай літаратуры і нават у палітычныя агляды¹. Аднак і цяпер няма строгай тэрміналагічнай дыферэнцыяцыі ў адносінах да карпаратыўных моў. Калі асабліва сці, характэрныя для мовы жыхароў пэўнай тэрыторыі, бясспрэчна называюцца *дыялектамі*, то такія ж з'явы, але ўласцівыя прадстаўнікам узроставак супольніцтваў, аб'яднанняў па інтарэсах і захапленнях, у літаратуры вызначаюцца агульным тэрмінам *сацыяльныя дыялекты* (хоць тэрытарыяльнасць і з'яўляецца адным з сацыяльных паказчыкаў) і больш прыватнымі *арго*, *жаргон* і *слэнг*. Акрамя гэтага, у складзе карпаратыўных некадыфікаваных стыляў выдзяляецца *прафесійнае прастамоўе*, *прастамоўе-2* (*гарадское прастамоўе*), *жарганізаваная лексіка* і *умоўна-прафесійныя мовы рамеснікаў і гандляроў*. Такая колькасць тэрмінаў пры тым, што часта некаторыя з іх разглядаюцца як сінанімічныя, безумоўна, не сведчыць аб нармальным стане ў галіне сацыяльнай лінгвістыкі і функцыянальнай стылістыкі. Аднак некадыфікаваны пласт мовы патрабуе аналізу хоць бы таму, што яго элементы актыўна запазычваюцца кадыфікаванай мовай. Сапраўды, у кадыфікаванай мове няма назвы дзеянню 'нахрапам, бесцырымонна абвінаваціць каго-небудзь у чым-небудзь, пагражаючы санкцыямі', хоць з'ява такая існуе і вызначана супрацоўнікамі сродкаў масавай інфармацыі дзеясловам, запазычаным з мовы крымінальнага асяроддзя – *наехаць*. Няма назвы і для грубага высвятлення адносін, якое можа суправаджацца нават рукапрыкладствам, азначанага таксама словам з мовы крымінальнага асяроддзя – *разборка* (у апошні час у мове сродкаў масавай інфармацыі з'явілася і словазлучэнне *палітычныя разборкі*). Замежнае *легалізацыя* (гро-